

Омаров А. А.,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИДИ ПІДСЛІДНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОКТРИНАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРИКЛАДНОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

TYPES OF INVESTIGATIVE JURISDICTION: PROBLEMS OF DOCTRINAL DEFINITION AND APPLICATION OF LAW

Стаття присвячена аналізу видів підслідності в кримінальному провадженні. Розглянуто і проаналізовано проблеми доктринального визначення та прикладного правозастосування видів підслідності.

Ключові слова: підслідність, види підслідності, досудове розслідування, доктринальне визначення видів підслідності, прикладне правозастосування видів підслідності.

Статья посвящена анализу видов подследственности в уголовном производстве. Рассмотрены и проанализированы проблемы доктринального определения и прикладного правоприменения видов подследственности.

Ключевые слова: подследственность, виды подследственности, досудебное расследование, доктринальное определение видов подследственности, прикладное правоприменение видов подследственности.

The article analyzes the types of investigative jurisdiction in criminal proceedings. The problems of doctrinal definitions and application enforcement of types of investigative jurisdiction were considered and analyzed.

Key words: investigative jurisdiction, types of jurisdiction, pre-trial investigation, doctrinal definition of types of investigative jurisdiction, application enforcement of types of investigative jurisdiction.

Постановка проблеми. Визначаючись у дискусійному науковому питанні стосовно доцільності виділення окремих видів підслідності, потрібно виходити з того, що підслідність може розглядатися як узагальнена процесуальна конструкція, а може сприйматися й індивідуалізовано щодо окремо взятого провадження. Коли йдеться про підслідність окремого кримінального провадження, то диференціації (виділення видів) підслідності не передбачається: з урахуванням сукупності встановлених правил розподілу кримінальних проваджень визначається, який суб'єкт процесуальної діяльності буде здійснювати досудове розслідування. Однак у межах інституту підслідності проведення диференціації є неминучим кроком з огляду на те, що систему відповідних норм становлять приписи про розподіл проваджень, які ґрунтуються на відмінних критеріях.

Значний внесок у дослідження розглядуваного питання зробили І.Г. Башинська, Л.Н. Гусєв, З.З. Зінатуллін, Ю.І. Кицан, Н.В. Османова, А.П. Рижаків, М.С. Салахов, О.В. Селютін, М.С. Строгович, М.А. Чельцов, Л.Д. Чулюкін, В.М. Ягодінський, А.З. Якубова й інші.

Метою статті є аналіз проблем доктринального визначення та прикладного правозастосування видів підслідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд питання диференціації правил розподілу кримінальних проваджень між органами досудового розслідування зобов'язує передусім звернути увагу на доктринальну дискусію, що точиться навколо питання: в межах ознак кримінального прова-

дження чи видів підслідності здійснюється розмежування предмета відання відповідних процесуальних суб'єктів. У свою чергу, відповідь на вказане питання дає можливість говорити про підслідність як про (а) монолітне явище, варіації якого виникають залежно від специфіки (ознак) кримінального провадження, або (б) збірне поняття, яке охоплює кілька різновидів підслідності.

Базову тезу прибічників розподілу підслідності на ознаки як вихідні одиниці такої диференціації висловив свого часу Л.Н. Гусєв, зазначаючи, що якщо правила визначення підслідності й підсудності кримінальної справи залежно від її окремих ознак іменувати видами підслідності, то створюється помилкове уявлення про те, що кримінальна справа має «кілька підслідностей» [1, с. 10]. Цю позицію підтримали також Л.М. Карнеєва, П.О. Лупинська, І.В. Тиричєв [2, с. 237], В.М. Ягодінський [3, с. 19], О.В. Селютін [4, с. 31], І.Г. Башинська [5, с. 81], Н.В. Османова [6, с. 17] та ін. Протилежної точки зору дотримуються вчені, для яких наявність відмінних правил у межах підслідності є підставою для виокремлення її видів [7]. Так, З.З. Зінатуллін, М.С. Салахов, Л.Д. Чулюкін, доводячи свою точку зору, вказують на те, що неправильно інтерпретувати види підслідності як її ознаки з огляду на те, що ознаки мають характеризувати певні сторони, властивості, якості підслідності загалом, а значить, і кожного її виду зокрема, крім того, ознаки, що характеризують юридичну властивість кримінальної справи¹, залежно від яких визначається той чи інший вид підслідності, можуть бути як основними, так і допоміжними, відтак ознак, які

¹ Примітка. Мова йде про розуміння підслідності як сукупності ознак (властивостей) кримінальної справи, яке є досить поширеним у кримінальній процесуальній науці.

характеризують юридичні властивості справи, набагато більше, ніж видів підслідності [8, с. 14–15]. Низка науковців узагалі не вбачає за доцільне розмежовувати ці категорії, використовуючи їх як одиниці синонімічного ряду, на кшталт «ознаки (види) підслідності» [9, с. 321; 10, с. 118].

Що ж до власного бачення цього питання, зазначимо, що для нас більш виваженою є позиція прибічників розподілу підслідності на види. По-перше, саме такий розподіл відображає традиційне бачення процесуальної науки щодо питання диференціації підслідності. По-друге, базові заперечення проти такого погляду видаються досить спірними. Так, наведений вище Л.Н. Гусевим контраргумент висловлений без урахування того факту, що підслідність може розглядатися як узагальнена процесуальна конструкція, а може розглядатися й індивідуалізовано щодо окремо взятого провадження. Коли мова йде про підслідність окремого кримінального провадження, то, дійсно, ніякої диференціації не передбачається: з урахуванням сукупності встановлених правил розподілу кримінальних проваджень визначається, який суб'єкт процесуальної діяльності буде здійснювати досудове розслідування. Однак у межах інституту підслідності проведення диференціації є вимушеним і неминучим кроком з огляду на те, що систему відповідних норм становлять приписи, які ґрунтуються на відмінних критеріях. По-третє, якщо підійти до розгляду ознак явища з погляду формальної логіки, то вони виступають як достатні й необхідні його умови. Будь-які ознаки повинні у своїй сукупності свідчити про наявність того, що вони мають характеризувати. Відсутність хоча б однієї складової не дає можливості констатувати наявність того, що вони визначають. Так само й наявність необов'язкових «зайвих» ознак має свідчити про недосконалість підходу в їх виокремленні. Те, що ж пропонується називати ознаками підслідності, виступає як самодостатні елементи системи, що різняться поміж себе відмінними критеріями. Так, наприклад, «ознака» зв'язку справ виявляється зайвою щодо конкретного провадження, наприклад, за ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу (далі – КК) України в разі відсутності супутнього провадження, яке б відповідало відповідним правилам розподілу за зв'язком справ. Так само, і законодавчий досвід виключення окремих видів підслідності (альтернативної за первинною редакцією Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 р.) свідчить про те, що відповідні елементи не можуть розглядатися як невід'ємні ознаки системи, без яких вона не може існувати.

Ще одним каменем спотикання для процесуалістів у питаннях визначення основ підслідності є вирішення того, скільки взагалі існує видів підслідності. Так, одні науковці стверджують, що існує лише два види підслідності – предметна (родова) й територіальна [11, с. 200; 12, с. 41, 43]. Деякі в межах цього ж підходу розглядають усі інші види підслідності як винятки з предметної ознаки (виду) підслідності [5, с. 81; 13, с. 347]. Л.Н. Гусев, відповідно до запро-

понованого ним поділу ознак справи на предметну, територіальну та персональну, виділяє аналогічні ознаки (види) підслідності [1, с. 9–10]. Дехто з науковців пропонує в межах підслідності виділяти такі її види, як предметна, альтернативна, персональна й територіальна [14, с. 249]. В одному з курсів радянського кримінального процесу відображено розподіл підслідності на такі види, як предметна, альтернативна, за зв'язком справ і місцева (територіальна) або дільнична [15, с. 184]. Поділ на чотири види підслідності, але в іншій компоновці запропонований З.З. Зінатуллінін, М. С. Салаховим і Л.Д. Чулюкінін, які називають предметну, територіальну (місцева), за зв'язком справ і спеціальну підслідність [8, с. 44, 49]. При цьому «спеціальною» автори називають такий вид підслідності, який традиційно іменується персональним [8, с. 44]. Саме цей поділ є досить розповсюдженим у сучасній кримінальній процесуальній науці. Так, дослідники, виходячи з нормативної регламентації інституту підслідності в чинному КПК України, пропонують виділяти предметну, персональну, за зв'язком справ і територіальну підслідність [16, с. 458; 17, с. 215–216]. Разом із тим автори одного з коментарів до чинного КПК України, аналізуючи наведені вище види підслідності, вказують на те, що в теорії кримінального процесу, окрім них, виокремлюють ще й альтернативну підслідність, тобто вказують на п'ять її видів [18, с. 535]. Дійсно, поділ підслідності на п'ять видів застосовувався за часів дії КПК України 1960 р. [2, с. 237; 19, с. 276]. Цей поділ відповідав тогочасній нормативній регламентації досліджуваного інституту, так як ч. 5 ст. 212 КПК України 1960 р. передбачала порядок визначення підслідності окремих злочинів залежно від того, який орган порушив кримінальну справу. Зокрема, вказаний нормативний припис зводився до такого: у справах про злочини, передбачені статтею 191, частиною другою статті 205, статтями 210, 211, 255, 256, 257 КК України, досудове слідство провадиться тим органом, який порушив кримінальну справу.

Проте найбільш розгорнутим із розповсюджених варіантів поділу підслідності на види у вітчизняній науці є поділ на шість видів, а саме: предметну (родову), персональну, за зв'язком справ, альтернативну, універсальну й територіальну підслідність [20, с. 214–215; 21, с. 15]. Варто також зазначити, що деякі дослідники підслідності розширюють перелік її видів за рахунок конструювання авторських видів підслідності. Так, наприклад, Н.В. Османова на додаток до трьох основних видів підслідності – предметного, територіального, персонального, а також допоміжних правил про підслідність (альтернативного й відомчого) виокремлює новий вид, зумовлений об'єднанням кримінальних справ, виділенням в окреме провадження матеріалів кримінальної справи, здійсненням невідкладних слідчих дій [6, с. 17]. Указана пропозиція змістовно обґрунтована в межах відповідного дослідження, однак, на нашу думку, якісної своєрідності відповідний вид підслідності не має з огляду на те, що сам по собі

не містить ексклюзивних правил розподілу проваджень, а вказує лише на окремі процесуальні процедури (об'єднання кримінальних справ, виділення в окреме провадження матеріалів кримінальної справи, здійснення невідкладних слідчих дій тощо).

З урахуванням вищевикладеного на підставі представлених наукових поглядів доцільно вести мову про те, що вітчизняна наука кримінального процесу знає шість видів підслідності: 1) предметну, 2) персональну, 3) підслідність за зв'язком справ, 4) альтернативну, 5) універсальну, 6) територіальну підслідність.

Отже, з урахуванням законодавчої практики відокремлення правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії різних слідчих органів і правил підслідності, розмежування сфери дії слідчих підрозділів у межах одного органу із закріпленням їх у різних статтях КПК України (статті 216, 218 КПК України), як на видається, доцільно види підслідності поділити на дві окремі групи, а саме: (1) міжвідомча підслідність, до якої варто зарахувати предметну, персональну, підслідність за зв'язком справ, альтернативну та універсальну; (2) внутрівідомча підслідність, яка ґрунтується на правилах територіального розподілу проваджень. До речі, схожий розподіл знайшов текстуальне відображення в Кримінально-процесуальному законі Латвійської Республіки, де стаття 387 має назву «Інституційна підвідомчість», а стаття 388 – «Територіальна підвідомчість досудового кримінального процесу». Щодо вітчизняної нормативної регламентації, то варто зазначити, що в чинному КПК України назва статті 216 «Підслідність» не повною мірою відображає її дійсний зміст, оскільки нею регламентуються лише правила міжвідомчого розподілу проваджень. Питання ж територіальної підслідності визначено в статті 218 КПК України «Місце проведення досудового розслідування». Тому, на нашу думку, запозичення законодавчого досвіду Латвійської Республіки у вирішенні цього питання сприятиме впорядкованості норм інституту підслідності й більш чіткій їх систематизації. У зв'язку з цим видається доречною пропозиція зміни назви статті 218 КПК України з «Місце проведення досудового розслідування» на «Територіальна підслідність». Щодо зміни назви статті 216 КПК України з «Підслідність» на «Міжвідомча підслідність» або ж «Інституціональна підслідність» наразі однозначно висловитися неможливо, зважа-

ючи на таке. Так, чинний КПК містить указівки на таку категорію, як «кримінальний проступок», і, відповідно до пункту 4 статті 3, частини один статті 215 КПК України, дізнання є формою досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. Разом із тим КПК України не передбачає існування окремої системи органів дізнання поряд із системою органів досудового слідства. Згідно зі статтею 38 КПК України «Орган досудового розслідування», існує єдина система органів досудового розслідування (органів, що здійснюють дізнання й досудове слідство), яка складається з 1) слідчих підрозділів: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів ДБР; 2) підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ.

Сьогодні склалася ситуація, відповідно до якої закріплені процесуальні приписи стосовно кримінального провадження щодо кримінальних проступків не діють з огляду на відсутність відповідного матеріального законодавства (закону України про кримінальні проступки, як він визначений у пункті 7 статті 3 КПК України). Відтак розподіл проваджень, згідно зі статтею 216 КПК України, здійснюється лише серед органів досудового слідства. Отже, пропозиція щодо зміни назви останньої на «Міжвідомча підслідність» видається слушною. Однак вирішення поставленого питання неможливе без урахування законодавчих напрацювань у питанні впровадження інституту «кримінального проступку» в матерію закону України про кримінальну відповідальність. Якщо звернутися до робочого проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» від 19.05.2015 № 2897, то побачимо таке. Пропонується Особливу частину КК України викласти у двох книгах: «Книга 1. Злочини», «Книга 2. Кримінальні проступки». Остання має нумерацію статей від 448 до 636. У цьому ж проекті пропонується внести зміни до статті 216 КПК України, відповідно до яких розширюється підслідність слідчих органів за рахунок окремих кримінальних проступків². Виходячи зі змісту такої редакції, можна стверджувати, що пропонується розслідування майже всіх проступків зарахувати до відання слідчих органів Національної поліції (оскільки частина один статті 216, відповідно до якої «слідчі органів Національної поліції

¹ Примітка. Статтю 216 КПК України пропонується викласти в такій редакції:

«3. Слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 204, 212, 212-1, 500, 501, 503, 505 Кримінального кодексу України.

Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень будуть установлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 205, 222, 222-1, 358, 487, 509 Кримінального кодексу України, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства».

«6. У кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтями 384, 388, 396, 610, 611, 613, 614, 615, 616, 617, 618 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, до підслідності якого належить кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким почато досудове розслідування».

«8. У кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтями 209 і 490 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого належить суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, одержаних унаслідок учинення кримінально протиправного діяння, крім випадків, коли ці кримінальні правопорушення зараховано, згідно із цією статтею, до підслідності Національного антикорупційного бюро України» (номера статей, якими передбачається відповідальність за вчинення кримінальних проступків виділено нами).

здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування», не зазнає змін). Предметна підслідність слідчих органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, розширюється за рахунок кримінальних проступків, відповідальність за які передбачається статтями 500, 501, 503, 505 проекту КК України. Крім того, правила підслідності за зв'язком справ містять посилання на декілька статей, якими передбачається відповідальність за вчинення окремих кримінальних проступків. Відтак запропонована компоновка статті 216 КПК України не передбачає зміни міжвідомчого розподілу проваджень між слідчими різних органів досудового розслідування. Це, у свою чергу, може свідчити на користь наданої нами пропозиції щодо зміни назви статті 216 КПК України на назву «Міжвідомча підслідність». Однак ще раз хочемо звернути увагу на той факт, що близько двохсот статей, якими передбачається відповідальність за вчинення кримінальних проступків, пропонується зарахувати до підслідності слідчих органів Національної поліції. Нескладно спрогнозувати, що потенційна переваженість слідчих цього органу з високою часткою вірогідності призведе до структурних змін слідчого апарату Національної поліції (виділення в його межах підрозділів дізнання). За цих обставин проглядається ще один можливий варіант оптимізації здійснення кримінальних проваджень, який полягатиме в наділенні повноваженнями щодо розслідування кримінальних проступків співробітників інших підрозділів правоохоронних органів, до функцій яких належить здійснення досудового розслідування, як це передбачається в частині 3 статті

38 КПК України. Це, у свою чергу, буде призводити до фактичного існування внутрівідомчого розподілу проваджень залежно від ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку). Не виключаємо також того, що в ході подальшого вдосконалення наведених законодавчих ініціатив можуть бути запропоновані такі зміни до статті 216 КПК України, відповідно до яких окремими абзацами визначатиметься підслідність слідчих органів щодо здійснення провадження із кримінальних проступків. Звісно, тоді запропонована назва статті 216 КПК України як «Міжвідомча підслідність» буде неточною. У такому разі доцільним буде використання терміна «інституціональна підслідність», оскільки дасть змогу підкреслити, що в межах цієї статті визначаються правила розподілу проваджень як між слідчими різних органів, так і між структурними підрозділами одного органу, до відання яких належить розслідування різних видів кримінальних правопорушень.

Висновки. Вітчизняна наука кримінального процесу знає шість видів підслідності: предметну, персональну, за зв'язком справ, альтернативну, універсальну, територіальну. Ураховуючи законодавче відокремлення правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії різних слідчих органів (стаття 216 КПК України), і правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії слідчих підрозділів у межах одного органу (стаття 218 КПК України), види підслідності доцільно поділити так: (1) міжвідомча (інституційну) підслідність (до якої варто зарахувати предметну, персональну, підслідність за зв'язком справ, альтернативну та універсальну); (2) внутрівідомча підслідність, яка ґрунтується на правилах територіального розподілу проваджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусев Л.Н. Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе : [лекции для студентов ВЮЗИ] / Л.Н. Гусев. – М. : [б. и.], 1974. – 32 с.
2. Советский уголовный процесс / под ред. Л.М. Карнеевой, П.А. Лупинской, И.В. Тыричева. – М. : Юрид. лит., 1980. – 568 с.
3. Ягодинський В.М. Підслідність злочинів / В.М. Ягодинський // Право України. – 1993. – № 2. – С. 19–22.
4. Селютин А.В. Проблемы разграничения подследственности в уголовном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.В. Селютин. – М., 2000. – 222 с.
5. Башинская И.Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / И.Г. Башинская. – Краснодар, 2007. – 249 с.
6. Османова Н.В. Институт подследственности в досудебном уголовном производстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Н.В. Османова. – М., 2013. – 23 с.
7. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 1970. – С. 41, 43; Салахов М.С. Подследственность в советском уголовном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук / М.С. Салахов. – Казань, 1972. – С. 65–66; Советский уголовный процесс / [С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой, М.П. Диденко и др.]; под общ. ред.: М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой. – 2-е изд., доп. – К. : Вища шк., 1983. – С. 184; Останин А.В. Институт подследственности в уголовном процессе Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.В. Останин. – М., 1998. – С. 19; Кримінально-процесуальне право України : [підручник] / за загальною редакцією Ю.П. Аленіна. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2009. – С. 391; Захаров Н.В. Теория и практика определения подследственности уголовных дел : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н.В. Захаров. – Самара, 2009. – С. 13; Коваленко В.В. Кримінальний процес : [підручник] / В.В. Коваленко, Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний (ред.) – К. : Центр учбової літератури, 2013. – С. 215.
8. Зинатуллин З.З. Подследственность уголовных дел / З.З. Зинатуллин, М.С. Салахов, Л.Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1986. – 102 с.
9. Рыжаков А.П. Уголовный процесс : [учебник для вузов] / А.П. Рыжаков. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : НОРМА, 2004. – 704 с.
10. Якубова А.З. Загальні положення інституту підслідності у кримінальному провадженні / А.З. Якубова // Митна справа. – 2013. – № 2 (86). – Ч. 2. – С. 118–123.
11. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс / М.А. Чельцов. – М., 1962. – 463 с.
12. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 1970. – 616 с.

13. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
14. Уголовный процесс / отв. ред. Н.С. Алексеев, В.З. Лукашевич, П.С. Элькиндр. – М. : Юрид. лит., 1972. – 584 с.
15. Советский уголовный процесс / [С.А. Альперт, М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой, М.П. Диденко и др.] ; под общ. ред.: М.И. Бажанов, Ю.М. Грошевой. – 2-е изд., доп. – К. : Вища шк., 1983. – 439 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одіссея, 2013. – 1104 с.
17. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – 768 с.
19. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України : [підручник] / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
20. Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. – Х., 2010. – 608 с.
21. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ю.І. Кицан. – К., 2012. – 20 с.